

LAW AND INTERNATIONAL LAW

Поняття та система нотаріальних актів - документів

Баранкова Вікторія Валеріївна¹

¹ кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільної юстиції та адвокатури;
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого; Україна

У літературі неодноразово наголошувалось, що у чинному законодавстві України відсутнє визначення категорії «нотаріальний акт» [1, с. 153], так само як і нагальній необхідності його розробки й можливого унормування.

Детальний аналіз розроблених сучасних підходів до визначення поняття нотаріального акту було проведено М. Дякович, і на його підставі авторка запропонувала наступне визначення нотаріального акта – це публічне рішення нотаріуса, яке приймається та виражається у формі документа на підставі правових норм та закріплює волю сторін або нотаріуса, спрямоване на виникнення, зміну або припинення відповідних правовідносин, яке забезпечує охорону прав та інтересів суб'єктів цих правовідносин і наділене доказовою й виконавчою силою [2, с. 25–26].

Запропоноване визначення викликає деякі заперечення. Так, не можна погодитися з твердженням, що нотаріальний акт – документ закріплює волю сторін або нотаріуса, позаяк, по-перше, серед суб'єктів різних нотаріальних дій не завжди є сторони, тому доцільніше вживати такий термін як заінтересовані учасники нотаріальної дії (або нотаріального процесу). По-друге, нотаріальний акт – документ є результатом реалізації публічних повноважень нотаріуса як уповноваженої державою особи, а тому, відповідно, закріплює він саме волевиявлення нотаріуса з приводу вчинення конкретної нотаріальної дії. Винятково волевиявлення нотаріуса як правозастосовника й утворює юридичну вірогідність нотаріально посвідчених прав, фактів та документів, офіційну та доказову силу нотаріального посвідчення. Звісно, волевиявлення заінтересованих учасників нотаріальної дії також фіксується в межах нотаріального процесу, але в інших за своїми правовими характеристиками документах. Наведене зумовлює необхідність

LAW AND INTERNATIONAL LAW

чітко розділяти документи, що фіксують волевиявлення різних суб'єктів нотаріального процесу.

Нотаріальні акти – документи закріплюють судження, висновки, волевиявлення нотаріуса як органу цивільної безспірної юрисдикції (ст. 48 Закону «Про нотаріат», далі – Закон). Документи ж, які закріплюють волевиявлення заінтересованих учасників нотаріальної дії – це документи, що подаються для вчинення нотаріальних дій (ст. 47 Закону). Ці документи розрізняються між собою за вимогами, що до них ставляться законом, за своїм правовим значенням, реквізитами та змістом. Наприклад, у випадку вчинення такої нотаріальної дії як посвідчення договору купівлі – продажу сам текст договору буде фіксувати волевиявлення сторін цього правочину і саме до нього будуть ставитися вимоги, передбачені статтею 47 Закону як до документу, що подається для вчинення нотаріальної дії, а нотаріальним актом – документом, що фіксує волевиявлення нотаріуса є посвідчувальний напис на цьому договорі. При цьому договір є правовстановлювальним документом (але лише за умови, якщо він містить посвідчувальний напис нотаріуса), а сам посвідчувальний напис – актом органу безспірної цивільної юрисдикції.

Також не можна погодитися з твердженням, що усі нотаріальні акти – документи наділені виконавчою силою з наступних міркувань. У літературі справедливо відзначалося, що виконавча сила нотаріального акта повинна пов'язуватися та пов'язується у законодавстві з його примусовим виконанням органами примусового виконання рішень [3, с. 180]. Оскільки зазначена якість є характерною лише для таких нотаріальних актів як виконавчий напис та протест векселя, то вона є радше винятком із загального правила, аніж визначальною ознакою усіх нотаріальних актів. Натомість, вважаємо, нотаріальні акти як юрисдикційні рішення мають характеризуватися юридичною силою, складовими елементами якої є офіційна та доказова сила.

Виходячи з наведеного, можна виснувати, що нотаріальні акти-документи служать юридичною формою, якою наділяються процесуально оформлені рішення, прийняті нотаріусом при здійсненні своїх повноважень в межах вчинення нотаріальних дій (або відмови у їх вчиненні) за участю заінтересованих осіб, на яких поширюється юридична чинність цих актів.

Нотаріальні акти-документи мають обов'язкову юридичну силу, оскільки нотаріуси здійснюють свою діяльність від імені держави. Внаслідок цього фактично у всіх країнах латинського нотаріату визнається особлива важливість письмових доказів,

LAW AND INTERNATIONAL LAW

передусім, тих, що попередньо набули нотаріального посвідчення [4, с. 146; 5, с. 153].

Скасування нотаріальних актів допускається тільки судом. Офіційний характер цих документів виражається не тільки в тім, що вони оформляються спеціально уповноваженими на те суб'єктами, але й у тім, що їх природа, структура і реквізити закріплені в законодавстві. Порушення закріпленої законом форми нотаріальних актів-документів тягне визнання їх недійсними. З точки зору потреб правозастосовної практики можна виснувати, що це положення має бути прямо закріплене в ст. 48 Закону. Такий варіант унормування значно полегшив би розв'язання судових справ, пов'язаних із попереднім вчиненням нотаріальних дій або відмови у їх вчиненні.

Система нотаріальних актів – документів охоплює низку процесуальних за своїм характером документів, що мають різний зміст та призначення, тому не можна погодитися з твердженням, що нотаріальні акти – це юридично обов'язкова форма вираження результату нотаріальних дій у письмових індивідуальноправових актах [6, с.3]. Актами, які фіксують результат нотаріальної дії, склад нотаріальних актів – документів не вичерпується, він є набагато ширшим за складом.

У ході розгляду нотаріальної справи і здійснення нотаріальної діяльності можливе постановляння цілого ряду нотаріальних актів-документів. За юридичним значенням і функціям їх можна розділити на три групи: 1) акти, що виступають підсумком діяльності нотаріуса, і фіксують результат застосування норм матеріального права та вирішення нотаріальної справи; 2) акти, що фіксують відсутність умов для застосування норм матеріального права і не виникнення чи припинення нотаріального процесу з цієї причини; 3) акти, що оформляють процесуальні дії, необхідність здійснення яких виникає в ході розгляду нотаріальної справи.

До першої групи відносяться наступні види нотаріальних актів –документів: нотаріальні свідоцтва; посвідчувальні написи; виконавчі написи; акти про протест векселів у несплаті, чи неакцепті чи не датованні акцепту; написи про заборону відчуження нерухомого майна; акти про морський протест.

Відмітною рисою цих нотаріальних актів-документів є те, що вони наділяють якістю безспірності і вірогідності права, факти і документи, впливають на правовий статус заінтересованих у вчиненні нотаріальної дії осіб, і дозволяють їм згодом (поза рамками нотаріального процесу) реалізувати свої права й інтереси, вчинити певні дії. Такі

LAW AND INTERNATIONAL LAW

правозастосовні акти, виступаючи підсумком діяльності нотаріуса, фіксують результати вирішення нотаріальної справи та, відповідно, вчинення нотаріальної дії, оформляють основні висновки, отримані в ході нотаріального процесу.

До другої групи актів-документів відносяться постанова про відмову у вчиненні нотаріальної дії (ст. 49 Закону), акт про неможливість вжиття заходів до охорони спадкового майна п. 8 гл. 9 розд. П Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, далі – Порядок). Винесена нотаріусом постанова про відмову у вчиненні нотаріальної дії має відповідати вимогам, закріпленим у п. 3 гл.13 Порядку. Юридичне значення цих документів полягає у створенні процесуальних гарантій законності, обґрунтованості відмови у вчиненні нотаріальної дії і забезпечення реалізації прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб, заінтересованих у виникненні нотаріального процесу.

Третю групу документів, що характеризують процесуальне оформлення нотаріальної діяльності, складають такі документи як: постанова про призначення експертизи (ч. 2 ст. 51 Закону); акт опису спадкового майна (п. 3 гл. 9 розд. П Порядку); постанова про призначення хранителя спадкового майна (ч. 2 ст. 61 Закону); розпорядження про видачу зі спадкового майна грошових сум на покриття витрат, зв'язаних з доглядом за спадкодавцем, його похороном і т.д. (ст. 64 Закону). Вважаємо за доцільне законодавчо передбачити також необхідність постановлення низки процесуальних документів, які сьогодні не унормовані нотаріальним законодавством: постанов нотаріуса про направлення документів на експертизу, про відкладення вчинення нотаріальної дії, про зупинення вчинення нотаріальної дії.

Усе це документи, що фіксують дії нотаріуса, здійснювані на підставі застосування нотаріальних процесуальних норм, і забезпечують хід нотаріального процесу.

References:

- [1] Вдовічена Л. Нотаріальні акти як елемент функціонування нотаріальної юрисдикції. *Публічне право*. № 3 (51). 2023. С. 152 – 159. DOI 10.32782/2306-9082/2023-51-16. URL: <https://www.publichne-pravo.com.ua/files/51/16.pdf>
- [2] Дякович М. М. Нотаріальний акт як інструмент охорони (захисту) прав та законних інтересів учасників цивільних правовідносин. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 9. С. 20–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2013_9_4
- [3] Снідевич О. С. Теоретичні проблеми юридичної сили нотаріального акта у доктрині нотаріального процесу України. *Право України*. 2020. № 9.

LAW AND INTERNATIONAL LAW

- С. 170–182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prukr_2020_9_14
- [4] Бондарева М. Особливості організації системи нотаріальних органів в країнах латинського нотаріату. *Право України*. 2006. № 4. С. 146 – 149
- [5] Мартинюк О.А. Специфіка організації нотаріальної діяльності в країнах із нотаріальними системами англосаксонського та латинського типів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип.2. с. 152–156. URL: <https://www.nvppr.in.ua/vip/2017/2/32.pdf>
- [6] Дергільова О. Г. Нотаріальні акти в системі правових актів сучасного права: загальнотеоретичне дослідження. Автореф. канд. дис. Одеса. 2017. 18 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6db36af5-0713-4b22-9f18-43a50a4e66da/content>